

VALENȚE SEMIOTICE ȘI ASOCIATIV-SIMBOLICE ALE FORMEI ÎN PICTURĂ

SEMIOTIC AND ASSOCIATIVE-SYMBOLIC VALENCES OF THE PAINTED FORM

STELA COJOCARU¹,

doctorandă,

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

CZU 75.013

Forma reprezintă configurația exterioară, înfățișarea sub care se prezintă obiectele și lucrurile din lumea înconjurătoare. În artele plastice forma se constituie în rezultatul procesului de creație și include ideea sau conceptul ce stă la baza operei. Forma, în dependență de configurațiile ei, acționează direct asupra percepției, accesând cele mai adânci nivele asociativ-intuitive ale memoriei prin mecanisme psihice speciale. Creierul uman preferă lucrurile și formele simple, ordonate, pe care instinctiv le consideră mai sigure și productive; confruntându-se cu formele complicate, creierul tinde să le reducă mental la forme mai simple. Toate formele din univers pot fi simplificate și readuse conștient la forme geometrice mai simple, principiu acceptat mai ales în pictură și desen.

Cuvinte-cheie: formă artistică, formă plastică, formă picturală, forme geometrice, simbol geometric

The form represents the external configuration, the appearance under which the objects and things of the surrounding world are presented. In the fine arts, form is the result of the creative process and includes the idea or concept that underlies the artwork. The form, depending on its configurations, acts directly on the perception, accessing the deepest associative - intuitive levels of memory, through special psychic mechanisms. The human brain prefers simple and orderly things and forms, which it instinctively considers safer and more productive; facing complicated forms, the brain tends to mentally reduce them to simpler forms. All shapes in the universe can be simplified and consciously brought back to simpler geometric shapes, a principle accepted especially by painting and drawing.

Keywords: artistic form, plastic form, pictorial form, geometric shapes, geometric symbol

Introducere

Forma reprezintă configurația exterioară, înfățișarea sub care se prezintă obiectele și lucrurile din lumea înconjurătoare. Termenul „forma” desemnează și ansamblul calităților unui obiect concret sau abstract, „...ea asigură structura lumii în care trăim” [1 p. 68]. Dicționarul de artă definește forma ca: „...totalitatea mijloacelor de limbaj plastic vizual ce alcătuiesc aspectul exterior al operei de artă: linie, culoare, volum etc.” [2 p. 73]. În artele plastice forma se constituie în rezultatul procesului de creație și include ideea sau conceptul ce stă la baza operei.

Forma, în dependență de configurațiile ei, acționează direct asupra percepției, accesând cele mai adânci nivele asociativ-intuitive ale memoriei prin mecanisme psihice speciale. Prin aceste mecanisme psihice specifice, care includ intuiția, asociația, analiza, comparația etc., orice formă este înțeleasă mai amplu și mai complex decât permite exteriorul, astfel în conștiința omului ia naștere o formă nouă – forma creată, care începe să corespundă unui anumit sens semantic și emoțional.

Conform principiilor psihologice gestaltiste, creierul uman preferă lucrurile și formele simple și ordonate, pe care instinctiv le consideră mai sigure și productive (iau mai puțin timp pentru procesarea mentală decât formele complicate); confruntându-se cu formele complicate, creierul tinde să le reducă mental la forme mai simple [3 p. 57]. Identificarea unei forme se face după conturul ei. Inițial, este percepută forma generală, apoi a componentelor și obiectelor ei. O formă simplă și bine definită comunică informația mult mai rapid decât o formă complicată și detaliată. Percepția

1 E-mail: cojocaru_stela@mail.ru

formeii are loc prin mecanisme psihice asociative, fiind legată mult și cu aspectul emoțional [4 p. 118].

Formulările conceptelor semiotice contemporane despre formă se apropie mult de ideea platoniană, conform căreia formele există în mod obiectiv în afara conceptelor umane. Platon vorbea și despre *formele ideale* și semnificații, considera formele entități ideale legate de particularitățile sale, iar în *Teoria formelor* folosește termenii *eidos* – „formă” și *ideea* – „caracteristică”. Deci, forma are dimensiune dublă, una ține de aparență, și alta – cu valoare semantică și spirituală. Cercetătorul R. Arnheim la fel dă o încărcătură psihologică acestor doi termeni [3 p. 60].

Aspectele caracteristice și proprietățile formelor

Caracteristicile diferite ale formelor transmit emoții și semnificații diferite. În procesul de stabilire a semnificației, orice formă este analizată nu numai prin exteriorul ei, ci și prin esența sa lăuntrică (structura internă). Formele și structurile naturale nu pun probleme deosebite de semnificație, iar formele artificiale (create de om), categorie în care intră și cea vizual-artistică, apar întotdeauna ca rezultat al activității conștiente, ce implică atât gândirea cât și acțiunea umană. *Formele naturale și organice*, reprezentate în pictură prin diferite structuri din natură (elemente ale florei, faunei, minerale ș.a.), sunt neregulate, alcătuite din curbe, linii văluroase, contururi dezechilibrate, iar prin imaginea lor liberă, dezorganizată, atrag interesul și se asociază perfect cu naturalețea, spontaneitatea, familiaritatea (opera lui A. Gaudi, stilul art-deco).

Forma artistică este produsul fanteziei, creat prin observarea naturii și transfigurarea ei în alte forme, fie prin prelucrarea formelor spontane, prin „metamorfoza” lor (Ion Daghi vorbește despre principiul metamorfozei formelor); transfigurarea în toate variantele făcându-se pentru un anumit context compozițional [5 p. 26]. Există *forme artistice elaborate*, realizate conștient prin procedee plastice de transfigurare a formelor naturale (stilizare, decorative etc.) și *spontane*, obținute dirijat sau accidental prin diferite procedee tehnice (monotipia, dirijarea culorii, picurarea liberă, stropirea, fuzionarea, scurgerea).

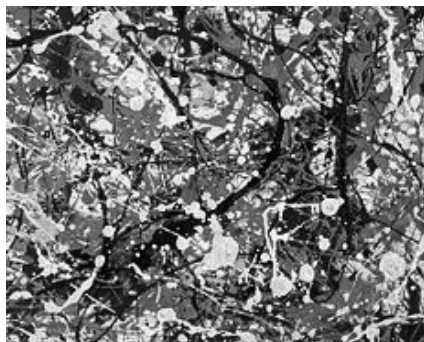
Datorită aspectelor sale simbolico-asociative, formele reprezintă un puternic mijloc de comunicare, deseori nesesizat la nivel conștient. În discursurile picturale forma și culoarea au semnificații informaționale foarte ample și activează asociate ca semne plastice și mesaje artistice [6 p. 11]. Forma are proprietăți asociative foarte pronunțate, iar senzațiile vizuale și efectele formei depind mult de cantitatea, calitatea și topica formelor [7 p. 9]. Limbajul formelor vizuale este universal, simbolic, figurativ sau abstract, polisemantic și divers ca tratare și expresie plastică. Fiind destul de complex, perceperea mesajului estetic al exprimării artistice a formelor rămâne și astăzi dificil; el poate fi înțeles numai printr-o cunoaștere suficientă a gramaticii și semanticii lor. Caracteristicile interpretative ale formei se identifică prin parametri ca proporțiile, simetria, aspirația, vectorul direcției (orizontal, vertical, diagonal, radial etc.), ritmul (rapid, fracționat, lent, întins, secvențial etc.), natura reliefului și siluetei formei, a conturului, combinații de forme și scara lor.

Formele picturale au semnificații simbolice foarte diverse care se regăsesc în gândirea umană universală; ele constituie gramatica vizuală a limbajului plastic utilizat de artiști, pictori, designeri etc. Parcurșul istoric al picturii s-a derulat de la reprezentarea plană a formelor și spațiului (pictura egipteană, pictograme maia etc.) până la reprezentarea tridimensională și iluzia realului, ce apare în Renaștere odată cu descoperirea perspectivei, utilizarea clarobscurului, contrastului dintre lumină și întuneric, ulterior ajungând și la abstractizarea modernistă.

Forma în pictură este întotdeauna corelată cu un concept și conectată cu conținutul. Separarea formei de conținut e posibilă prin înlocuirea obiectelor reale cu cele formale sau abstracte, iar conceptul și ideea artistică a compoziției sunt exprimate prin caracteristicile și proprietățile elementelor ei. Abstracționismul modern a acceptat cu succes aceste aspecte simplificate de abstractizare geometrică logică, creând un spațiu plastic nou și inedit prin combinarea formelor geometrice simple, a planuri-

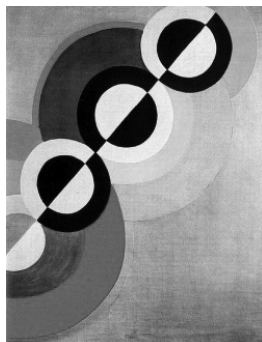
lor de culori și linii (suprematismul lui K. Malevich, neoplasticismul lui P. Mondrian, orfismul lui R. Delone, abstractizarea lirico-emoțională cu compoziții organizate din forme și ritmuri libere a lui V. Kadinsky). Potențialul nelimitat pe care îl ascund formele geometrice simple l-au scos la lumină pictorii abstracționiști, reducând figuralul la forme și plane geometrificate (**Figurile 1, 2, 3**).

Figura 1. J. Pollok, *Numărul 8*, ulei, email/pânză, 864x181 cm, 1915.

Sursa: Muzeul de Artă, Neuberger.

Figura 2. R. Delaunay, *Ritmuri*, ulei/pânză, 145x113 cm, 1934.

Sursa: Centrul de Artă „Georges Pompidou”, Paris.

Figura 3. W. Kandinsky, *Roșu, Galben, Albastru*, ulei/pânză, 27x200 cm, 1925.

Sursa: Muzeul Național de Artă Modernă.

Pictorul W. Kandinsky considera că forma poate exista și autonom, prin ea însăși [8 p. 56], iar pe lângă definirea exterioară forma ascunde în sine o realitate interioară, un conținut interior, „are un sunet interior propriu” [8 p. 58]. „Cu cât componenta abstractă a formei se găsește într-o libertate mai mare, cu atât sonoritatea ei este mai pură și, totodată, mai primitivă” [8 p. 61-62]. Kandinsky susținea că în artă nu există forme numai materiale, el atribuia formelor și calități spirituale [8 p. 59], considera că prin folosirea formelor abstracte oamenii dobândesc o receptivitate mai fină și mai puternică, opta pentru puține forme și compoziții epurate, subliniind „suplețea unei forme singulare” [8 pp. 64-65]. Formele abstracte sunt recognoscibile, constituind versiuni stilizate sau simplificate ale formelor naturale.

În funcție de aspectele ei funcționale, forma poate fi:

- *formă deschisă* – forma ce rezultă din ductul care nu se mai întoarce în punctul inițial, sensul ei general fiind centrifug, excentric;
- *formă închisă* – forma alcătuită din detalii liniare, a căror dispunere spațială tinde spre centru, spre interiorul ei centripet;
- *formă semnificativă* – forma care se poate lipsi de semnificația ce i-o oferă elementul reprezentativ sau abstract în sine, devenind ea singură întruparea unui alt sens decât cel inițial, local sau propriu;
- *formă simbolică* – forma în care poate fi cuprinsă o idee, un concept, un simbol, este generalizatoare și evocatoare;
- *formă totală* – sinonimă cu compoziția [9 p. 14].

Conform caracterului liniar al conturului formei, există:

- *forme curbe* – semnifică veselie, dinamism, feminitate, voință, spirit deschis, calm, sensibilitate, fericire, plăcere, generozitate; sugerează ritm și mișcare;
- *forme ascuțite* – denotă energie, violență, uneori agresivitate, dificultăți de comunicare; formele ascuțite sau unghiulare sunt pline de viață, dinamism, aspirație și transmit un impuls tineresc, masculin.
- *forme cu linii drepte* – semnifică hotărâre, voință, putere, agresivitate, masculinitate, spirit închis, mărginit, „colțuros”, insensibil.

În pictură forma, alături de culoare, este unul din principalele instrumente semantice cu latură estetică și afectivă bine pronunțată [6 p. 26]. Dan Mihăilescu formulează conceptul, conform căruia toate elementele se integrează în unul singur și formează *cromorfema*, care înseamnă și linie, și suprafață, și volum, și culoare. Forma – culoare (*cromorfema*) induce o percepție vizuală concomitentă a formei și culorii obiectului, rezultată din suprapunerea lor simultană. Autorul consideră că culorile și formele nu pot fi despărțite, ele sunt relativ „solidare”, constituind elemente comune ale tuturor obiectelor lumii materiale [6 p. 37].

Aspectele semiotice și valențele asociativ-simbolice ale formelor geometrice primare

Toate formele din univers pot fi simplificate și readuse conștient la forme geometrice mai simple, principiu acceptat mai ales de pictură și desen. Simbolistica formelor geometrice primare face aluzie la diverse culturi din trecut: egiptene, grecești, la știința despre geometria sacră – a arhetipurilor geometrice, folosită pe larg de vrăjitori, magicieni, șamani, mistici, creștini, la construcțiile megalitice, gotice, baroce cu geometria lor desăvârșită. Formele geometrice primare stau la baza creației și includ planuri invizibile, spirituale, realități profunde din planuri existențiale macro și microcosmice, corespund unei stări subtile prototipice, sacre și arhetipale.

Galileo Galilei considera că formele geometrice sunt alfabetul în care este scrisă cartea vieții și a naturii; altfel spus, natura comunică cu omul prin forme. Anticii (Platon, Pitagora) considerau formele geometrice și numerele drept transcendente, perfecte și divine. Simbolurile geometrice fundamentale – cercul, pătratul, triunghiul, rombul etc., numite și „forme eterne”, surprind forța spirituală, potențialul și încărcătura energetică pe care acestea o posedă, devenind parte integrantă a multor compoziții picturale anume prin expresivitatea lor emoțională mare.

Semnificațiile simbolice ale formelor geometrice sunt strâns legate cu semnificațiile cifrelor și numerelor: fiecă formă geometrică se asociază cu un număr: „Triada cosmogonică” – numere, forme, nume – „este asociată cu tripla gradăție a cunoașterii; meta-lingvajul triadei cosmogonice, structurat, armonios, ordonat, sistemic și holografic relațional reverberează într-un limbaj arhetipal a reprezentărilor simbolice [10 p. 37].

Formele geometrice simple reprezintă sinteza abstractizată a tuturor formelor vii și nevii din natură. Ca semne plastice, aceste suprafețe geometrice au calități impulsive, expresive și simbolico-asociative diferite. Formele geometrice sunt definite de un model structural regulat, ușor de recunoscut, regularitate ce sugerează structura, ordinea, armonia, organizarea și eficiența. Forma figurilor geometrice dă impresii diferite: triunghiul pare ascuțit, țepos; cercul – uniform, moale, neted, închis în sine; pătratul – clar, drept, static. Asociativitatea uimitoare a formelor geometrice pare mistică, dar în structura lor abstractă și impersonală poartă amprenta umanității. Cultura plastică română are și ea, ca bază, dimensiunea geometrică, care a evoluat ulterior în concepte artistice moderne (fenomenul Brâncuși).

Cercul este un simbol universal polyvalent, care reprezintă absolutul, perfecțiunea cosmică, eul, infinitul, echilibrul, eternitatea, întregul, călătoria lăuntrică, mișcarea ciclică, etc. Este forma de bază a construcțiilor arhitecturale străvechi și sacrale (orașele vechi – Sarmisegetusa, Arcaim, Atlantida etc.; altare, locuri de ardere, pietre jertfelnice etc.) și a **mandalelor** (modele geometrice budiste – reprezentare a universului și legilor creației, (**Figura 5**)). Platon considera cercul forma perfectă a universului (oul cosmic). Cercul este considerat și reprezentarea arhetipală a soarelui (motivele decorative vechi neolitice atestă folosirea cercului ca reprezentare solară), pământului, lunii, universului, corpurilor cerești, ciclurilor naturii; cultele religioase vechi îl asociau și cu zeitățile feminine. Renașterea a considerat cercul forma perfectă, asociată cu Dumnezeu și rațiunea cosmică supremă (majoritatea compozițiilor picturale renascentiste au la bază cercul). Psihologul K.G. Jung considera cercul o figură arhetipală cu funcție sacră, un simbol al veșniciei, infinitului (nu au nici început, nici sfârșit), absolutului și perfecțiunii primordiale, o „monadă a sinelui” ce corespunde cu natura profundă a psihicului uman.

Oculțiștii îl considerau o formă de protecție – cercul protejează și apără conținutul intern, sprijină, restricționează, împiedică pătrunderea a ceva din afară, sugerând astfel siguranța și protecția; cercul cu un punct în centru este asociat cu Dumnezeu; este și simbolul soarelui în astrologie, în alchimie – a aurului. Cercul se asociază perfect cu grația și feminitatea (prin conturul său); sugerând căldură, afectivitate, confort, senzualitate, dragoste, completitudine, dă senzație de delicatețe și ușor, perfecțiune, împlinire, mobilitate, rotunjime, armonie și unitate. Prin mișcarea liberă circulară, cercul poate reprezenta ciclul timpului, centrul unic în jurul căruia totul se învârtă; poate simboliza potențialul, germenul, embrionul. Cercurile concentrice reprezintă gradele și ierarhiile lumii și ființei umane. În iconografie cercul este folosit la reprezentarea aureolei sfinților (**Figura 4**). Cercul are proprietatea de a capta atenția, de a sublinia sau accentua ceva anume [11 p. 149] (**Figura 6**).

Figura 4. Icoană.

Sursa: <http://www.icoaneortodoxe.com.ro>.

Figura 5. Mandala budistă.

Sursa: <http://www.ru.wikipedia.org>.

Figura 6. Triskelion.

Sursa: <http://www.symbolsage.com/triskelion-symbol-meaning/>.

Cercul, considerat forma cea mai perfectă și integră, este simbolul sacral al stării naturii, timpului, materiei fără început și sfârșit, apei, maternității, feminității, forței și vigoriei vieții, al repetării, ritmului cosmic, eternei reîntoarceri, dinamismului. Cercul înscris în pătrat este un simbol cabalistic (ce semnifică scânteia divină, comuniunea cerului cu pământul) și creștin (forma bisericilor și bazilicilor); pătratul înscris în cerc semnifică ideea mișcării, schimbul ordinii existente.

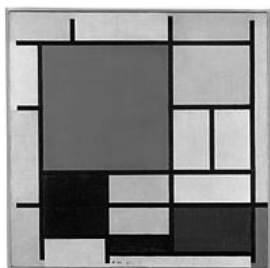
Ovalul, derivat din forma cercului, se regăsește în „oul cosmic”, concept vechi existent în majoritatea mitologiilor antice, care este o încercare de a explica nașterea lumii. Constantin Brâncuși, considera oul „maica tuturor formelor”; pentru poetul Ion Barbu, „el este începutul și sfârșitul” [11 p. 485]. Oul este cel mai reprezentativ germen al vieții, imaginea lui a fost cel mai des utilizată în mituri, legende, ilustrate cu succes și de pictori („Copil geopolitic”, „Metamorfoza lui Narcis” – S. Dalli; „Leda și lebăda” – M. Buonarroti; „Leda și lebăda” – C. da Sesto). În pictură cercul se asociază uneori și cu motivul florii.

Pătratul este o formă statică, tangibilă, un simbol al stabilității, solidului, materiei, pământului, universului; dă efect de greutate și posesie, exprimă vigoare, stabilitate maximă, echilibru perfect [7 p. 9]. Pătratele și dreptunghiurile reflectă încredere, familiaritate, lucruri pământești materiale, inspiră egalitate și securitate, însă uneori pot insufla și senzația de monotonie și plictiseală. Unghiurile lor drepte semnifică ordine, raționalitate și formalism.

În cultul budist, pătratul (conexiunea cu pământul) înăuntrul unui cerc (veșnicia eternă) semnifică relația dintre uman și divin; formă întâlnită des în mandale și ca simbol al naturii și proceselor ei de dezvoltare. Este forma arhitecturală de bază, stabilă și planimetrică; fiind simetric, datorită celor patru laturi (ce reprezintă cele patru direcții principale: nord, sud, est și vest; cele patru anotimpuri: iarna, primăvara, vara și toamna; cele patru elemente principale: aer, pământ, foc și apa; patru faze ale lunii etc.), semnifică lumea în echilibru, stabilă și liniștită.

Pătratul cu arcă deasupra reprezintă baza structurii cubice și cupolare a arhitecturii, sugerează dialectica relației dintre om și Dumnezeu. Arca de triumf semnifică un nivel mai înalt al vieții, tradiției eroice, inspirației, recunoașterii umane și importanței – prin arca de triumf treceau eroii înconjurați de lauri, dragoste, slavă și respect. Arca de triumf este un punct de trecere de la un nivel la altul, de la o stare sau alta, portal de trecere din lumea reală spre cea imaterială, spirituală (motiv des întâlnit în pictură – peisaje în ruine cu arcade, tablouri cu eroi pe fondalul arcelor). Cubul, formă pătrată volumetrică are aceleași semnificații, fiind și un simbol al înțelepciunii, adevărului, aspectului moral înalt (*Figurile 7, 8, 9*).

Figura 7. P. Mondriaan, Compoziție în roșu, galben, albastru și negru, 1921.

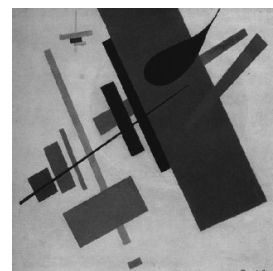
Sursa: Kunstmuseum, Haaga, 59,5x59,5 cm, ulei/pânză.

Figura 8. Icoană creștină.

Sursa: <http://www.icoaneortodoxe.com.ro>.

Figura 9. Kazimir Malevici, Suprematism, 1916.

Sursa: Muzeul de Artă, Krasnodar, 80x80 cm, ulei/pânză.

Triunghiul – simbol străvechi cu conotații mistice, magice, spirituale, cu semnificații și asociații foarte vaste, bazate preponderent pe cifra trei și aspectul trinității: Trinitatea Divină (Tatăl – Fiul – Sfântul Duh), reprezentarea lui Dumnezeu (pictura bisericească redă aureola sfinților și în forma unui triunghi echilateral – reprezentare a divinității supreme, armoniei și proporției de aur); naștere – moarte – viață, lumea adâncă – lumea reală – lumea celestă, tată – mamă – copil, trecut – prezent – viitor, fazele lunare (luna în scădere – luna plină – luna în creștere), stadiile femeii (față tânără – mamă – bătrână) etc. [12 p. 160].

Triunghiul este o formă foarte dinamică, care poate simboliza ascensiunea, înălțarea, activitatea, mobilitatea, dinamismul, inteligența, credința, auto-descoperirea, revelația, evoluția, dezvoltarea, direcționarea, scopul fundamental, masculinitatea, gelozia, dar și agresivitatea, tensiunea, violența, conflictul și situația acută. Este un simbol al focului, gândirii pătrunzătoare, poate semnifica echilibrul, armonia, iluminarea, munca, oamenii ce-și folosesc la maximum talentele, abilitățile, procesul de evoluție, punctul înalt al transformării, spiritualitatea, aspirațiile și scopurile fundamentale.

Triunghiul poate avea înțelesuri diferite, în funcție de orientarea sa: poziționat cu vârful în sus, este asociat cu energia constructivă și solară, acțiunea, ambiția, îndrăzneala, înălțarea, forța masculină și cea creatoare, tatăl, muntele, focul și aerul, impulsul ascendent și tineresc, elanul, energia, ascendența, stabilul; poziționat cu vârful în jos reprezintă instabilul, manifestarea, feminitatea, forța divină a femeii, uterul, peștera, apa și pământul, grația divină, vibrațiile selenare, coborârea, pasivitatea [11 p. 661]. Triunghiurile sunt stabile atunci când „stau” pe baza lor – una din laturi, și instabile în caz contrar; dinamica lor stabilitate/instabilitate poate sugera conflictul sau forța de neclintit; echilibrate sunt simbol al legii, dreptății, științei, religiei. Pot indica sensul mișcării în funcție de orientarea vârfului său. Triunghiurile cu bază mare sunt asociate cu starea de stabilitate, fermitate; triunghiurile cu bază mică sugerează mișcarea și ascendența accentuată. Ca motiv decorativ, triunghiul apare în arta populară în ornamentele: „calea rătăcită”, „calea ocolită”, „colți de lup”, „ferestrău” etc. Cultura celtică a utilizat triunghiul într-o gamă largă de simboluri – „triskelion”, „triquetra”, vestitele noduri celtice etc. La greci triunghiul apare sub forma glifei „delta”, cu semnificația unei intrări, porți, uși (*Figurile 10, 11, 12*).

Figura 10. Ochiul atotvăzător.

Sursa: <http://www.cillianmurphy.ru/ro>.

Figura 11. Nod celtic.

Sursa: <http://www.hubart.wordpress.com>.

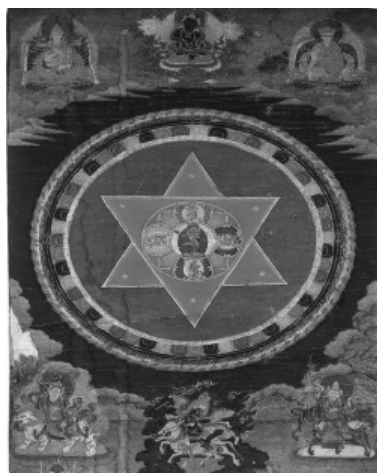
Figura 12. Piramide egiptene.

Sursa: <http://www.descopera.org>.

Steaua cu șase colțuri, Hexagrama, Pecetea lui Solomon, formă obținută din două triunghiuri intercalate simbolizează armonia, ordinea, comuniunea dintre cer și pământ, perfecțiunea universului: cele șase colțuri semnifică șase zile a creației, iar centrul – ziua de odihnă. Vârful de sus reprezintă lumea cerului, cel opus – lumea de jos, celelalte patru – punctele cardinale. Simbol mistic foarte vechi, în care *triunghiul cu vârful în sus* este asociat cu *focul și masculinitatea*, iar *triunghiul cu vârful în jos* este asociat cu *apa și feminitatea*; apare des ca ornament în arta populară și, în special, în cea religioasă (**Figurile 13, 14, 15**).

Figura 13. „Shatkona” (Pecetea lui Solomon) gravată în piatră.

Sursa: Templu antic, Kataragama, Sri Lanka.

Figura 14. Hexagramă religioasă (Mandala lui Vajravarași).

Sursa: <http://www.ro.wikipedia.org>.

Figura 15. Vitraliu. Steaua lui David.

Sursa: Templul Coral, București.

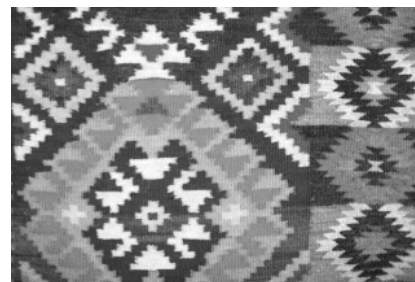
Rombul, figură dinamică, dotată cu energie și mișcare, este considerat un simbol feminin, erotic, al unificării materiei cu spiritul, cerului cu pământul, masculinului cu femininul. Este o formă rezultată prin aderarea a două triunghiuri sau deformarea unui pătrat, care semnifică legătura dintre cer și pământ – vârfurile lui exprimă extremitățile crucii. Rombul este și reprezentarea geometrică a legii universale a corespondenței, unifică aspectele joase cu cele superioare, lumile superioare cu cele inferioare. Este unul din cele mai vechi ornamente, prezența acestuia fiind atestată încă în scrierea cuneiformă ca semn solar, și care persistă și astăzi în arta populară (**Figurile 16, 17, 18**).

Figura 16. Icoană creștină.

Sursa: <http://www.crestinortodox.ro>.

Figura 17. Ornament cu romb cioplit pe o poartă.

Sursa: Desești, Maramureș, mijlocul sec. XX.

Figura 18. Ornament textil.

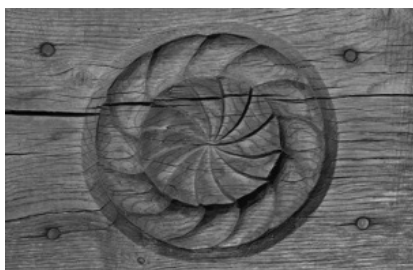
Sursa: Țol, Maramureș, începutul sec. XX.

Hexagonul, formă regulată și frumoasă, ce se extinde într-un mod unic, la infinit, pe planul existențial (fagurii). Rețeaua formată seamănă cu o țesătură bine structurată. Are legătură cu rețelele moleculare, celulare, cu formele de bază ale manifestării materiei. Prin înrudirea sa cu triunghiul poate semnifica unirea masculin-feminin, erotismul, procrearea, fecunditatea. Hexagonul este înrudit și cu „floarea vieții”, preluând astfel din simbolismul acesteia. Hexagonul unifică polaritățile în mod complex și cuprinzător, este figura frumuseții, datorită alcătuirii estetice unice; are legătură și cu Steaua lui David.

Formele spiralate se regăsesc în ciclurile naturale de dezvoltare a organismelor vii, sugerând procese de evoluție, creștere, dezvoltare. Spiralele pot simboliza originea, expansiunea, transformarea, dezvoltarea, fertilitatea, nașterea, moartea, continuitatea ciclică și progresivă, ciclurile timpului și ale vieții, ciclul repetării ritmurilor naturii, creativitatea, desfășurarea planelor de existență; pot reprezenta evoluția (sau involuția, în dependență de sensul centripet sau centrifug), mișcarea, forța emanată din centrul original și îndreptată spre infinit. Formele spiralate sunt asociate cel mai des cu simbolismul cosmic (mișcarea planetelor, galaxiilor, atomilor) (**Figurile 19, 20, 21**). Formele spiralate sunt des întâlnite în simbolismul religios și mistic (scări spiralate, nivelele lumii de dincolo, etc.). Spiralele duble pot semnifica matricea existenței materiei sau forțe opuse [11 p. 625].

Figura 19. Vas tripolian.

Sursa: Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, mijlocul culturii Cucuteni-Tripolie.

Figura 20. Ornament în formă de spirală cioplit în lemn

Sursa: <http://www.stejarmasiv.ro>.

Figura 21. Vase tripoliene

Sursa: Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, perioada târzie a culturii Cucuteni-Tripolie.

Labirintul este o formă înrudită cu spirala, reprezentat prin linii continui vălurate sau unghiulare, printr-un traseu complicat și întortocheat, desprins din multe credințe și mitologii, fiind simbolul situațiilor-limită; legat și de cultul soarelui și al morții (în ambele cazuri este vorba de drumuri fără sfârșit). Ieșirea din labirint semnifică încetarea unei stări disperate și critice, o eliberare. Este drumul care dă călătorului complicații aparent irezolvabile, închisoare fără speranță, dar care la capătul unei lungi și îndelungate rătăcirii, asigură salvarea și eliberarea [11 p. 349].

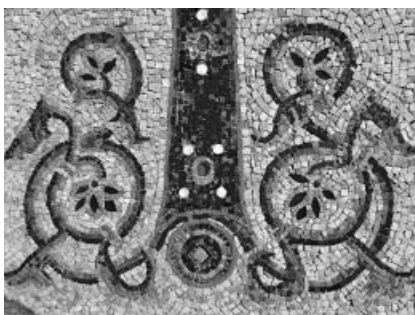

Labirintul este un simbol dual al durerii și sacralității, axat fiind și pe simbolismul firului (al aței), semnificând legătura dintre ipostazele existenței umane. Labirintul apare în reprezentările vizuale sub formă de grote, caverne, uterul matern, viscere, meandru, linii șerpuitoare, motive ornamentale ca „secura cu tăiș dublu”, „coarnele taurului” [11 p. 350].

Formele și structurile simetrice se asociază perfect cu noțiunile corespundere, identitate, structură, armonie perfectă a proporțiilor, ordine, echilibru, claritate, ritm, perfecțiune, concordanța părților integrate într-un tot armonios; ele redau un sentiment de soliditate și lipsă de haos (conform principiilor gestaltiste, omul preferă formele aranjate conform simetriei). Simetria, observată de om încă din Antichitate în succesiunea anotimpurilor, alternanța zi – noapte, în mișcarea astrilor, structura obiectelor vii, cristale, corpului uman etc. este concepută ca un mod de organizare a materiei, ca o constantă atribuită întregului univers.

Artiștii, pictorii au preluat acest principiu „vital” al ordinii simetrice în artă și pictură, imitând formele simetrice naturale (volutele coloanelor, zidurile palatelor, templelor, cetăților, piramelor, scheme compoziționale simetrice, succesiuni ornamentale ritmice și simetrice) și generând teorii și concepte estetic-filozofice, care au dominat gândirea plastică timp de secole, afirmându-se pe deplin în Renaștere și perioadele ulterioare (*Figurile 22, 23, 24*).

Figura 22. Mozaic.

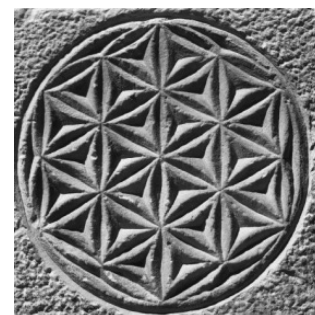
Sursa: <http://www.pixnio.com/ro/arta/arabesque-mozaic-simbol>.

Figura 23. Ornament popular.

Sursa: <http://www.multiurok.ru/files/simmetriia-v-prirodietekhnike-arkhitekturie>.

Figura 24. Ornament „Floarea vieții”.

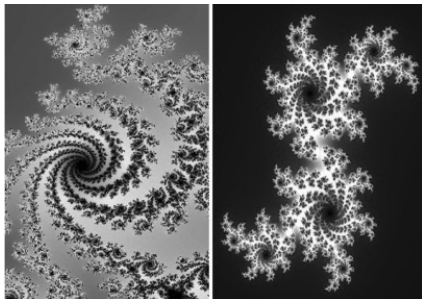
Sursa: perete exterior, Mănăstirea Bogdana, Rădăuți.

Fractalii sunt forme geometrice complexe, unde fiecare parte este o copie în miniatură a întregului, care ilustrează perfect principiul discontinuității cuantice a universului și posedă o structură bine organizată, calculată. Fractalii dau efecte ornamental-picturale deosebite și foarte atractive, obținute prin multiplicarea formelor și generarea lor infinită, folosirea proporțiilor de aur, auto-similitudine, sugerând astfel ideile generării inițiale, formulei creatoare, călătoriilor fără sfârșit, legilor fundamentale care multiplică universul la infinit. Un fractal se poate genera teoretic la infinit – simbolul creării infinite a formelor materiei și cosmosului; el dezvăluie cum Dumnezeu se reflectă pe Sine în tot ceea ce există, reiterează formula de creație originală, evoluția planelor și nivelurilor existențiale din ce în ce mai complexe. Fractalul conține simplitatea și complexitatea creației în același timp, taina păstrării unității în multitudine, legile armoniei inițiale. Fractalii sunt simbolul universului și cele mai potrivite forme pentru a reprezenta îngerii, ființe de lumină, lumile cauzale, non-formale, alte planuri de existență. Fractalii dau o libertate nemărginită de a jongla cu formele (*Figurile 25, 26*).

Legat de fractali este și „Arborele vieții”, întâlnit în toate culturile, unde îi sunt atribuite diverse simboluri fundamentale: pomul vieții, copacul cunoașterii din Rai, „Axis Mundi” (axa lumii), arborele revelator al misterelor, arbore totem, copacul de nuntă, arbore genealogic etc. (*Figura 27*). Rădăcinile lui reprezintă lumea de jos, tărâmul spiritelor naturii, mintea subconștientă; trunchiul – lumea de mijloc, viața terestră, mintea conștientă; coroana – lumea de sus, spiritele celeste, ființe spirituale,

divinitatea, supra-conștiința. Arborele vieții este un simbol cu puternice implicații spirituale, exprimând armonia dintre cer și pământ, divin și lumesc, creator și creație [11 p. 543].

Figura 25. Fractali.

Sursa: <http://www.mixdecultura.ro/2016/10/ce-sunt-fractalii/>.

Figura 26. Formă fractalică.

Sursa: <https://uli.ro/arta-digitala-fractali>.

Figura 27. G. Klimt, Copacul vieții, 1909.

Sursa: Muzeul de Artă Aplicată, Viena, 195x102 cm, ulei/pânză.

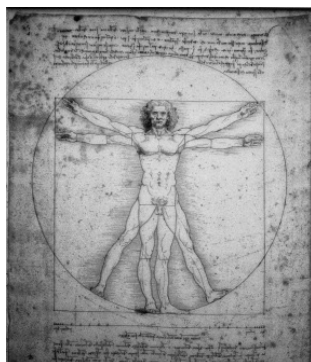
Formele de aur, având la bază proporția divină universală, „numărul de aur” (principiu universal de construcție a universului, materiei, naturii, arhitecturii), constanta universală ce stă la baza generării fractalilor, legea armoniei primordiale și universale, echilibrului cosmic și ordinii divine. Fehner, experimentând cu „formele de aur” (cuprind în ele secțiunea de aur), determină că acestea sunt preferate de om celor fără secțiunea de aur. Secțiunea de aur este o metaforă a intervenției spiritului divin în lumea materiei și corespunde modelelor divine arhetipale. Mulți creatori și pictori, din toate timpurile, conștient sau intuitiv, au folosit în creațiile lor numărul de aur, șirul fibonacci, proporția divină, în special, artiștii Renașterii (L. da Vinci „Omul Vitruvian”, „Cina cea de Taină”, „Mona Lisa”, „Buna Vestire”, S. Botticelli în „Nașterea lui Venus”, Michelangelo în „Creația lui Adam”) (**Figurile 28, 29, 30**). „Proporția de aur” este prezentă conștient și în capodoperele sec. XX, prezență relațională construită pe faptul că aceasta este un tip anumit de simetrie și ritm.

Figura 28. S. Botticelli, Nașterea Lui Venus, 1484.

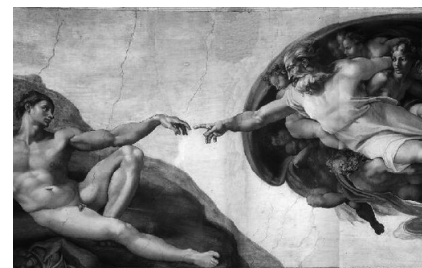
Sursa: Galereia Uffizi, Florența, 172,5x278 cm, tempera/pânză.

Figura 29. Leonardo da Vinci, Omul vitruvian, 1490.

Sursa: Galeria Academică, Veneția, 34,6x25,5 cm, cerneală/hârtie.

Figura 30. Michelangelo, Crearea lui Adam, 1511.

Sursa: Capela Sixtină, Vatican, 280x570 cm, frescă/tavan.

Concluzii

Limbajul formelor vizuale poate dezvălui potențialul simbolic și lectura sensurilor semnificative prin studiul și cercetarea acestora, a produselor de creație vizuală ca parte a culturii estetice și valorilor artistice. Formele artistice concepute și realizate pentru multiplele scopuri ale ființei umane pot avea un impact benefic sau malefic, în funcție de relativitatea semnificațiilor și interpretărilor semantice. Realizarea și educarea spre direcția holistică a unui vizualizator și consumator de artă, alfabetizat în

limbajul valorilor estetice de calitate, în gramatica și sintaxa semiotică și asociativ-simbolică a formelor artistice, prin studierea elementelor de limbaj plastic, a exprimării artistice vizuale, rămâne una din sarcinile importante și vitale ale unui Homo Sapiens modern și dotat.

Astăzi, deși afirmarea univocă a picturii în universul complex al artei contemporane este vizibilă, accesul la perceperea mesajului estetic pictural rămâne la fel de dificil și anevoios. Chiar dacă mesajul estetic al picturii moderne este destinat unei conștiințe spirituale și intelectuale a privitorului, artiștii, cercetătorii, filosofii etc. propun definirea și înțelesul mesajului creației artistice printr-un studiu destul de larg și amplu al sensurilor și înțelesurilor lecturale ale formelor artistice.

Referințe bibliografice

1. BERGER, R. *Descoperirea picturii: Arta de a vedea*. Vol. 1 [online]. București: Meridiane, 1975 [accesat 14 oct. 2021]. Disponibil: <http://ru.scribd.com>.
2. ȘUȘALĂ, I., BĂRBULESCU, O. *Dicționar de artă*. București: Sigma, 1993. ISBN 973-9077-22-6.
3. ARNHEIM, R. *Arta și percepția vizuală*. Iași: Polirom, 2016. ISBN 978-973-46-1978-8.
4. КОРЕПАНОВА, О. *Композиция от А до Я: Ассоциативная композиция* [online]. Москва: Феникс, 2014 [accesat 14 oct. 2021]. ISBN 978-5-222-21706-1. Disponibil: <https://www.labirint.ru/books/407712/>.
5. DAGHI, I. *Compoziția decorativă volumetrică*. Chișinău: Tehnica-Info, 2013. ISBN 978-9975-63-352-9.
6. MIHĂILESCU, D. *Limbajul culorilor și al formelor*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980.
7. ГОЛУБЕВА, О. *Основы композиции*. Москва: Изобразительное искусство, 2001. ISBN 5-85200-045-0.
8. KANDINSKY, W. *Spiritualul în artă*. București: Meridiane, 1994. ISBN 973-33-0266-X.
9. APROTOSOAIIE-IFTIMI, A.-M. *Arta și limbajele specifice* [online]. [accesat 14 oct. 2021] Disponibil: <http://www.tinread.usarb.md/publicatie/arta/arta19/Aprotosoaiie.pdf>.
10. VOSGANIAN, M. Symbolism arhetipal trans/meta-cultural. In: *Muzica* [online]. 2017, nr. 3, pp. 37–66 [accesat 14 oct. 2021]. Disponibil: <http://www.ucmr.org.ro/Texte/RV-3-2017-3-MVosgianian-Symbolism-arhetipal.pdf>.
11. ANTONESCU, R. *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești* [online]: ediție digitală, 2016 [accesat 14 oct. 2021]. Disponibil: <http://cimec.ro/Etnografie/Antonescu-dictionar/Dictionar-de-Simboluri-Credinte-Traditionale-Romanesti-a-b.html>.
12. EVSEEV, I. *Dictionar de simboluri și arhetipuri culturale* [online]. Timisoara: Amarcord, 1994 [accesat 14 oct. 2021]. Disponibil: <https://www.scribd.com/doc/162334923/IVAN-EVSEEV-Dictionar-de-Simboluri-Si-Arhetipuri-Culturale>.